

Itineraris d'emigrants riudomencs durant la Guerra dels Matiners (1847-1849)

Josep M. Grau Pujol
Eugeni Perea Simón

La major part dels moviments migratoris del segle XIX a Catalunya es produïren per motius econòmics, bèl·lics, militars o polítics. Els primers foren el resultat de l'atracció que sobre el món rural exerciren les ciutats industrialitzades i comercials. L'any 1842, per nombre d'habitants al Camp destacaven dues urbs: Reus, amb 28.084 empadronats i Tarragona, amb 13.014. Per distància i comunicacions, les relacions de Riudoms eren més intenses amb la capital de partit judicial, Reus. En aquesta època, la primera meitat del segle XIX, la població de Riudoms sobrepassava de poc els tres mil habitants –el cens de l'any 1842 en comptabilitza 3.147 i el de 1857, 3.478.

Algunes dades sobre l'educació a Riudoms i comarca, i després unes altres sobre producció i mercats, i política, ens ajudaran a visualitzar la imatge del poble a l'època de la guerra dels Matiners,* nom donat als carlins o facciosos que intervingueren en la Segona Guerra Carlina i que prové del fet que els catalans s'havien avançat en la revolta, havien matinejat per fer-la.

Riudoms a mitjan segle XIX

L'any 1847 i en aplicació de la llei d'educació de 1838, es preveu que el poble compti amb escoles d'instrucció primària i elemental completa. Informacions posteriors, com les publicades per Pasqual Madoz, diuen que l'escola de nois està dotada amb 2.666 rals i 22 meravedisos, pagats pel fons del Comú; l'escola de noies, però, no té dotació pressupostària municipal i és atesa per dues dones solteres que es limiten a ensenyar el catecisme i a fer pràctiques de cosidor. L'alfabetisme riudomenc, l'any 1834, s'avalua en un 7% –la meitat del comarcal, un 14%–, però gràcies als plans educacionals esmentats l'evolució serà favorable, ja que l'any 1860 és del 21% i el 1877 del 28%.

L'any 1852, segons els estudis elaborats per Pere Anguera, Riudoms pagava a la hisenda de l'Estat 124.720 rals de territorial i 10.356 d'indústria. Econòmicament i demogràficament el poble se situava en tercer lloc en el rànquing comarcal, després de Reus i de la Selva del Camp; en indústria, en canvi, se situava en cinquè lloc, després de Reus, la Selva, Cambrils i Mont-roig. L'agricultura, en aquell període, es trobava en un procés de transformació a causa dels efectes de la fil·loxera i de la davallada en la cotització de l'aiguarent, superior al 60%. Aquesta situació fa que prengui força la plantació d'avellaners (documentats almenys des de 1862), en detriment de la vinya. Entre els productes que aleshores es collien a Riudoms hi havia els cereals – blat, sègol, ordi, panís i civada–; la vinya, que aniria en regressió; l'oli i l'horta – llegums, patates. També s'esmenten els garrofers i els productes de l'apicultura –mel i cera–, la seda i el cànem; la ramaderia és igualment una font econòmica

destacable. El mercat principal de l'activitat agrícola era Reus, seguit del de Tarragona i, ocasionalment, dels de Valls, del Priorat i de la Ribera d'Ebre.

Riudoms, pel seu caràcter rural i de formalisme catòlic, marca una tendència política vers el carlisme, especialment en la segona de les seves guerres anomenada dels Matiners. Robert Vallverdú, que ha estudiat el tema en l'àmbit comarcal, dona força referències històriques sobre el conflicte i cita alguns personatges locals principals, com Joan Terridas, caporal del destacament de Riudoms, mort en un setge a Terol; del pastor Mariano, de Miquel Serra, etc., participants tots ells en les guerres de l'època. En el temps de les emigracions que comentem, Riudoms ja haurà patit alguns episodis que influiran sobre la seva psicologia col·lectiva, tals com l'incendi parcial, desamortització i venda del seu convent franciscà (s. XVI) o la transformació del seu paisatge agrari amb nous conreus agrícoles.

Les migracions

La marxa de persones del lloc d'origen, quan cerquen unes millors condicions de vida, o simplement un treball per sobreviure, s'accentuen durant les guerres, ja que sovint els preus augmenten i disminueix el comerç, a banda de la pressió fiscal i de la presència de la tropa que altera en molts aspectes la vida rural local.

La propietat de la terra és un factor d'arrelament de la població, per motius econòmics i socials obvis; contràriament, els jornalers són un col·lectiu procliu a l'emigració, sigui temporal –feines del camp– o definitiva, en aquest darrer cas en no disposar de qualificació professional la seva sortida més fàcil és traslladar-se a la ciutat i col·locar-se d'obrer en una fàbrica o de peó; per les dones, el servei domèstic era l'altra alternativa. Determinats oficis també afavoreixen els canvis de domicili.

Descobrir els desplaçaments dels emigrants des del lloc d'origen és difícil, ja que les pistes que deixen solen ser escasses. En el lloc de destinació els padrons d'habitants són una excel·lent font d'informació, així com els documents relacionats, altes i baixes. Dins del lligall 1.667 del fons municipal de Reus, conservat a l'Arxiu Comarcal del Baix Camp, s'apleguen un plec de fulls impresos de canvis de domicili dels anys 1847-1849, mitjançant els quals hem pogut seguir la pista d'alguns d'aquests riudomencs immigrants. En total són 14 persones, distribuïdes en 8 famílies. Els oficis dels caps de casa, siguin o no de Riudoms, són diversos, però els grups principals es corresponen amb els que formen els pagesos –tres– i els menestrals –tres, igualment, un llauner, un teixidor i un moliner–, sense oblidar a les vídues. Gràcies a aquestes anotacions documentals sabem quines foren les destinacions dels emigrants: després de Reus, la meitat es queden al Camp (Riudoms –retorn–, Constantí, la Granja i Tarragona); les altres destinacions fora de la demarcació són Barcelona i Saragossa. És representatiu el cas de Caterina Isern, que juntament amb la seva filla opten pel retorn a Riudoms. L'únic moliner present (Antoni Mas) treballaria en arrendament, especialitat en la qual la mobilitat era notable.

En aquesta llista d'emigrants riudomencs de 1847-1849, apareixen els cognoms Aiguader, Ferran, Gaudí, Giol, Gras, Isern, Mas, Salomó, Serra i

Torres, tots ells sòlidament arrelats en la història de les nissagues locals –entre els segles XV i XVII–, llevat dels Aiguader i Salomó, que s'entronquen a l'onomàstica de la vila a l'època contemporània.

ANNEX

Famílies de Riudoms residents a Reus que marxen de la ciutat entre els anys 1847-1849:

1. Antoni Ferran, c., pagès, 30 a.

-Teresa Aiguader, 26 a., casada amb l'anterior.

-Antoni Ferran Aiguader, 4 a., fill dels anteriors.

-Teresa Ferran Aiguader, 1 a., germà de l'anterior.

Tots quatre, el gener del 1849 emigren a la província de Saragossa.

2. Josep Gaudí, llauner, 27 anys, casat amb la reusenca Teresa Pomerol de 22 anys, tenen una filla d'un any nascuda a Reus de nom Gertrudis. El setembre del 1849 emigren a Tarragona.

3. Bonaventura Giol, pagès, 26 a., s., emigrat a Reus als 16 anys (1839). El 1849 marxa a la província de Saragossa.

4. Caterina Isern, vídua, 61 anys. El 1849 torna al seu poble nadiu.

-Francesca (?), filla, s., 22 anys. El 1849 torna al seu poble nadiu.

5. Antoni Mas, c., 41 a., moliner, arribà a Reus el 1848, i l'octubre de l'any següent marxa a la Granja (Tarragona). Amb ell viu la seva esposa, Maria Capella, de Botarell i 5 fills, un nascut a Riudecanyes, de 18 anys, un a Botarell i dos a Riudoms: Pere Mas, de 10 anys i Rosa Mas, de 8 anys.

6. Maria Rosa Salomó, c., 28 anys (havia arribat a Reus als 21 anys (1841). El seu marit era un teixidor de les Borges del Camp (Agustí Daroca) de 29 anys, arribat a Reus el 1843. El juny del 1848 emigren a Badalona.

7. Francesca Serra Gras, v., 55 a., conviu amb una filla nascuda a Reus, de 17 anys. El 1847 ambdues persones emigren a Barcelona.

8. Llorenç Torres, pagès, c., 30 a. La seva esposa és de Cambrils (Francesca Rosselló), tenen tres fills nats a Reus, de 5, 2 i 1 any respectivament. El 1849 emigren a Constantí.

* Per conèixer l'època i el conflicte són recomanables lectures com les de Joan Camps Giró, *La guerra dels Matiners i el catalanisme polític, 1846-1849*, llibre publicat a Barcelona l'any 1978, de Pere Anguera, *El carlisme*, editat per Empúries a Barcelona el 1999, especialment el capítol dels matiners inclòs a les pàgines 49-59.i finalment l'obra de Robert Vallverdú,*La Guerra dels Matiners a Catalunya (1846-1849).Una crisi econòmica i una revolta popular.Barcelona,2002.*

Article publicat a la revista *Lo Floc* (Riudoms) del Centre d'Estudis Riudomencs núm. 181 (abril-juny 2007), p. 5-6.